

İNEBAHTI (LEPANTO) SAVAŞI VE OSMANLI DONANMASININ YENİDEN İNŞASI ÜZERİNE BAZI BİLGİLER

*İbrahim Etem ÇAKIR**

ÖZET

Sultan II. Selim döneminde, Kıbrıs'ın ele geçirilmesi için yapılan mücadelede başarı elde edilmiştir. Bu gelişme üzerine, Venedik ve İspanya'nın öncülüğünde oluşturulan Haçlı ittifakı, Kıbrıs'ı geri almak üzere harekete geçmiş ve 7 Ekim 1571 tarihinde meydana gelen İnebahtı (Lepanto) Savaşı'nda Osmanlı donanması ağır bir yenilgiye uğramıştır. Donanmasının büyük bir kısmını kaybeden Osmanlı Devleti'nde yeni bir donanma inşası süreci başlatılmış ve yaklaşık altı aylık bir çalışmanın ardından büyük bir donanma hazırlanarak İnebahtı yenilgisine cevap verilmiştir. Bu çalışmada, mühimme defterindeki kayıtlar esas alınarak İnebahtı Savaşı ve sonrasında yapılan hazırlıklar hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, II. Selim, İnebahtı Savaşı (Lepanto), donanma, denizcilik tarihi

INEBAHTI (LEPANTO) WAR AND SOME INFORMATION ON THE RECONSTRUCTION OF THE OTTOMAN FLEET

ABSTRACT

In the period of Sultan IInd Selim, the Cyprus was successfully conquered. As a consequence of this progress, Crusade Alliance under the leadership of Venice

* Arş. Gör., Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: ibrahim.etem79@gmail.com, icakir@erzincan.edu.tr

** Bu çalışmaya katkılarından dolayı saygıdeğer hocam Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI'ya teşekkür ederim.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

and Spain took action in order to recapture the Cyprus and Ottoman navy was devastatingly defeated in the Inebahtı (Lepanto) War on the date of 7 October 1571. At the Ottoman Empire having lost the greater part of her navy, the period of construction of a new navy was initiated and a respond was given to the Inebahtı defeat by forming an enormous navy in pursuit of nearly six-month endeavor. In this study, information about preparations during and after Inebahtı War was given by predicating on registers in the "muhimme defteri"(register of important sultan decrees).

Key Words: Ottoman Empire, II. Selim, The Battle of Lepanto, navy, maritime history

Giriş

Bu incelemenin ana kaynağı olan Mühimme Defterleri; Divân-ı Hümâyûn toplantılarında müzâkere edilen dahilî ve haricî meselelere ait siyasî, askerî, içtimaî, iktisadî ve örfî kararların kaydedildiği defterler idi. Osmanlı padişahlarının "Divân-ı Hümâyûn" aracılığıyla ülkenin dört bir yanına gönderdikleri çeşitli hükümleri içeren Mühimme Defterleri'nin hangi tarihten itibaren tutuldukları kesin olarak bilinmemektedir. XVI. yüzyılın ortalarından XX. yüzyılın ilk yıllarına kadar ulaşan bir zaman dilimi içinde, aradaki kısmî kesintiler dikkate alınmazsa yaklaşık 350 yıllık bir dönemin kayıtlarını havidir.¹ H. 961–1323/M.1553–1905 tarihleri arasında tutulmuş tasnife açık defter sayısı toplam 267 adettir.² Divân'da müzakere edilen herhangi bir meseleye ait kararlar, divân kâtipleri tarafından zabt edilir, resü'l-küttâb tarafından gözden geçirildikten sonra yazılan hüküm veya fermân, tuğra çekilerek ilgili yere gönderilirdi. Bu türden kayıtlar ve defterler, XVI. ve XVII. yüzyıllarda daha çok "ahkâm", "ahkâm-ı mîrî", "defter-i ahkâm-ı mîrî" gibi tabirlerle anılırken

¹ Suraiya Faroqhi, "Mühimme Defterleri", *The Encyclopaedia of İslam, New Edition*, 1993, c.VII, s.470, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988, s.79, Tevfik Temelkuran, "Divân-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 6, İstanbul 1975, s.155

² Feridun Emecen, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkam-ı Mirî, Ahkam-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikayet", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.3, sayı 5, İstanbul 2005, s. 108, Defterlerin kronolojik listesi için ayrıca bakınız, Mithat Sertoğlu, *Muhteva Bakımından Baş Başvekâlet Arşivi*, Ankara 1955, s.16-22, Geza David, "The Mühimme Defteri as a Source for Ottoman-Habsburg Rivalry in Sixteenth Century", *Archivum Ottomanicum*, sayı:20, 2002 s.206-207

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Mühimme ismi, daha sonraları kullanılmıştır.³ Bu çalışmada kaynak olarak kullanılan 10 Numaralı Mühimme Defteri; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul) Mühimme Defterleri Tasnifi'nde (A.DVN.MHM.d.010) kayıtlıdır. Defter II. Selim dönemine ait olup, özellikle Kıbrıs'ın ele geçirilmesinden sonraki durum, İnebahtı (Lepanto) Savaşı ve dönemin diğer meseleleri hakkında önemli kayıtları ihtiva etmektedir.⁴ Bu incelemenin amacı, İnebahtı mağlubiyeti sonrasında Osmanlı Devleti'nde donanma hazırlığının ayrıntılarına dair bilgiler vermektir. Gerek mühimme kayıtları ve gerekse dönemin müelliflerinin bilgilerini ihtiva etmesi bakımından önem arz etmektedir.

II.Selim dönemindeki bazı önemli olaylar; Sultan II. Selim, 1566'da tahta çıkmış⁵, cülus bahşişi çeşitli sorunları beraberinde getirmiş, padişahın yeniçeriler karşısında geri adım atmasına neden olmuştur. Yıllardır devlet otoritesine karşı tavır alamayan yeniçeriler, bundan sonra isyankâr tavırlarını sergilemek üzere fırsat kollayacaktır.⁶ Saltanatı karışıklık içinde başlayan ve kapıkulları üzerinde nüfuz tesis edemeyen II. Selim, devlet idaresini Sokullu Mehmed Paşa, şeyhülislam Ebüssuûd ve nişancı Celâl-zade Mustâfa olmak üzere, devlet adamlarına emanet ederek saraya çekilmiştir.⁷

Kıbrıs'ın fethi (1571) II. Selim dönemindeki en mühim hadiselerden birisidir. Kıbrıs, Akdeniz'de önemli bir stratejik yer olması dolayısıyla Osmanlı Devleti için büyük önem arz etmekteydi. Akdeniz'in coğrafi konumuna binaen gerek Anadolu'nun güneyi, Mısır ve gerekse Suriye sahillerini kontrol edebilecek konumdaydı. Kıbrıs Osmanlı Devleti için sadece Mısır ve Suriye ile İstanbul arasındaki ulaşım veya Doğu Akdeniz kıyılarına yöneltilecek tehdit açısından değil, dünyanın belli başlı ticaret yollarını kontrol edebilir bir konumda bulunması bakımından da önemliydi. Bundan dolayı başta Venedik korsanları olmak üzere Malta, Girit, Sicilya korsanları da Kıbrıs'ta üstleniyor ve büyük kısmı Müslümanlara ait olan ticaret gemilerine saldırıyorlardı. Antlaşmalarla bu tür saldırıların önünü

³ *Numaralı Mühimme Defteri*, Başbakanlık Devlet Arşivlere Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 1993., s.XXI, Emecen, "Ana Defter Serileri", s. 107-138, İlhan Şahin, Feridun Emecen, *II.Bayezid Dönemine Ait 906 / 1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, İstanbul 1994, s. XIII-XVI

⁴ İbrahim Etem Çakır, *10 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (s. 179-356)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006, s.1-5

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.III 1.Kısım, Ankara 2003, s.40, Mücteba İlgürel, "Zirveden Dönüş: II. Selim'den III.Mehmed'e", *Türkler*, c. XI, s. 64, Şerafettin Turan, "Selim II. Sarı Selim (1566-1574)", *İA*, c.X, s. 435

⁶ İlgürel, "Zirveden Dönüş", s. 644

⁷ Turan, "Selim II", s. 436

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

almanın her zaman mümkün olmayacağı fikri de adanın fethini kaçınılmaz hale getirmişti.⁸

Kıbrıs seferine karşı veziriazam Sokullu Mehmed Paşa'nın endişeleri vardı. Sokullu Avrupa'da yeni bir Haçlı ittifakının zuhur edeceğini düşünüyordu. Öte yandan Avusturya ve Macaristan sınırlarındaki anlaşmazlıklar ile Yemen'deki meseleler bir çözüme kavuşturulmadan yapılacak seferin, devletin başına büyük gaileler açma ihtimali vardı. Tüm bunlara karşılık Osmanlı başkentinde fetih şartları oluşmuştu. Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin fetvası üzerine Kıbrıs'a sefere karar verildi.⁹

Osmanlı Devleti'nin sefer girişimine karşılık Papa'nın önderliğinde İspanya, Venedik ve Malta birlikte hareket etme kararı aldı. Osmanlı kuvvetleri zorlu bir mücadelenin ardından önce Lefkoşa'yı ardından Magosa'yı ele geçirdi (1570– 1571) ve daha sonra Kıbrıs Beylerbeyliği oluşturuldu.¹⁰ Kıbrıs Beylerbeyliği Muzaffer Paşa'ya tevcih olunarak, Magosa, Girniye (Girne), Baf, İçili (İç-İl), Tarsus, Sis sancakları buraya bağlandı.¹¹ Adanın tahriri yapıldıktan sonra buraya Konya, Karaman, Niğde, Kayseri vs. yerlerden Türk nüfus nakledildi.¹² Kıbrıs'a gönderilecek kimselere çeşitli kolaylıkların sağlanacağına dair teminat verilmiştir. Bununla ilgili olarak incelenen mühimme defterinde bu tür hükümlere rastlanmaktadır. Niğde, Konya, Larende, Kayseri, Niğde kâdîlarına yazılan hükümde bölgeye gönderilecekler için, "üç yıla değin hukuk ve rüsûmları alınmayub ve mahlûl vaki olan gedikler harb ve harbe

⁸ Recep Dünder, "Kıbrıs'ın Fethi", *Türkler*, c. IX, s. 667, Ali Efdal Özkul, "Doğu Akdeniz'in Anahtarı Kıbrıs Adası", *Doğu Batı*, sayı 34, s.97

⁹ Besim Darkot, "Kıbrıs", *İA*, c. VI, s. 674, Dünder, "Kıbrıs", s. 668. Daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bakınız: Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)*, (hazarlayan: İdris Bostan), Ankara 2008, s.110, İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz-Deniz Politikaları Teşkilat Gemiler*, İstanbul 2007, s.24

¹⁰ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, c.I, (haz: Mehmet İpşirli), Ankara 1999, s.80, Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-Zâde* s.200-205

¹¹ "... Hisâra asker girüp, emr-i feth u fütüh bununla tamâm oldu. Cezîre eyâlet kılınup Muzaffer Paşa'ya tevcih olundu. Magosa ve Girniye ve Baf birer sancak yazılıp karadan İçili ve Tarsus ve Sis sancakları eyâletine zamîme kılındı." Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr*, s.112. Ayrıca bakınız: Faris Çerçi, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Kühû'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, c. II, Kayseri 2000, s.72-73

¹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s.14-15, Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XI, s. 549-561, Osman Gümüscü, *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, 2001, Ankara, 189,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

kadir olanlarına tevcîh olunmak buyurulmuşdur"¹³ şeklinde kaydedilerek, ada nüfusunun artması, üretim faaliyetlerinin sürdürülmesi için çaba sarf edildiğini anlaşılmaktadır. Kıbrıs'ın ele geçirilmesinden sonra adadan kimi gurupların göç etmesi Osmanlı Devleti'ni bu gibi tedbirlere yöneltmiş ve bu durum ilerleyen zamanlarda da devam etmiştir. 1572'de bazı Anadolu vilayetlerindeki her on aileden birinin Kıbrıs'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Kıbrıs'ın imar ve inşası için gelenlerin iki yıl vergilerden muaf tutulacaklarına dair özendirici faaliyetler sürdürülmüştür.¹⁴

İnebahtı (Lepanto) Savaşı

İnebahtı Deniz Savaşı, Sıngın Donanma Savaşı¹⁵ olarak da bilinir. Osmanlı deniz tarihinde yenilgiyle sonuçlanan ve donanma kaybedilen ilk büyük savaştır.(17 Cemâziyel-evvel 979/7 Ekim 1571).¹⁶ İnebahtı (Lepanto, Epakto), Yunanistan'da Korint körfezinin kuzey sahilinde bir yerdir.¹⁷ Mora yarımadasındaki Patras (Balyabadra) şehrinin karşısındadır.¹⁸ Kıbrıs'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi, başta Venedik olmak üzere bütün Avrupa'da büyük şaşkınlık ile heyecan meydana getirmişti. Papa V.Pius bir yıl önce teşebbüs ettiği kutsal ittifakı kurmayı başarmıştı. Venedik ve İspanya'nın öncülüğünde oluşturulan Haçlı ittifakı, Kıbrıs'ı geri almak üzere harekete geçince Osmanlı Devleti buna cevap vermek üzere gerekli hazırlıklara başlamıştır. Bu hususla ilgili olarak Varna ve Ahyoli kâdîlarına yazılan hükümde, "*emr-i şerîfim üzre muaccelen taht-ı kazânuzdan kürekci ihrâc idüb kifâyet mikdârı nefer bulunmaz ise kefeve ve levend tâyifesinden tekml idüb gemileri donadub ber-vech-i isti'cal mahal-i ma'mura irsâl eyleyesin ki donanmâ-i hümâyûnum arefe günü Tersâne-i Âmirem'den deryâya çıkub sefer-i hümâyûna tevcîh eylemişdir*"¹⁹ şeklinde kaydedilmiştir. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, kendisine karşı oluşan Haçlı ittifakıyla yapılacak mücadele için gerekli hazırlıkları yapmak üzere ilgili yerlere emirler gönderilmiştir. Donanma için gerekli olan kürekçilerin gayrimüslim

¹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 10 Numaralı Mühimme Defteri (MD), BOA. MD.10, 379

¹⁴ Hüseyin Arslan, *16.yy.Osmanlı ToplumundaYönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün*, İstanbul 2001, s.265, Ali Efdal Özkul, "Doğu Akdeniz", s.95

¹⁵ Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-Zâde Târîhi*, s.208, Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfârî'l-Bihâr*, s.113

¹⁶ Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", s. 287

¹⁷ M.Cavit Baysun, "Lepanto", *İA*, c.VII, s.32

¹⁸ Machiel Kiel, "İnebahtı", *DİA*, c.XXII, s.285

¹⁹ *BOA.MD.10*, 500

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

halktan ve levendlerden temin edilerek gemilerin donatılması istenmiştir.

Bu arada kutsal ittifak dolayısıyla Venedik ve Papalığa gözdağı vermek maksadıyla Adriyatik kıyılarına açılan ve bu kıyılarda önemli bazı kaleleri²⁰ zapt eden Türk donanması, Venedik'te yeniden büyük bir panik meydana getirmiştir. Ancak sefer mevsiminin geçmesi sebebiyle Türk donanması, Adriyatik kıyılarında kuzeye doğru ilerleyişini durdurarak geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır.²¹ İnebahtı'ya gelen Osmanlı donanması 7 Ekim 1571'de kutsal ittifak donanmasının taarruzuna uğramış ve büyük bir mağlubiyet almıştır.²² Savaşta her iki taraftan da önemli kayıplar verilmiştir. Osmanlı donanmasının sağ cenahına komuta eden Uluç Ali Paşa, Malta şövalyeleri gemisini ele geçirmiş, diğer gemilere de ağır kayıplar verdikten sonra kendisine ait filoyu o bölgeden çıkarmayı başarmıştır. Bu başarısından dolayı Uluç Ali Paşa Kaptan Paşa tayin edilmiş ve Uluç lakabı Kılıç'a dönüştürülmüştür.²³

İnebahtı Deniz Savaşı, Akdeniz'de büyük donanmaların karşılaştığı son deniz meydan savaşı görünümündedir.²⁴ Hıristiyan dünyasının son büyük zaferidir, kalıcı sonuçları olmayan geçici bir zafer niteliği taşımaktadır. Venedik, müttefiklerinden ayrılıp Osmanlı Devleti ile ahidnâme imzalamıştır (1573). Ertesi yıl daha güçlü bir Osmanlı donanmasının Akdeniz'e çıkıp müttefikleri, Modon ve Navarin sularından geri çekilmeye zorlaması, Hıristiyan dünyasında özellikle İspanyollar'da büyük bir ümitsizliğe yol açmış, bu ümitsizlik

²⁰ Bu kaleler Sopot, Ülkün, Bar bugünkü Arnavutluk ve Yunanistan sahillerindedir. S.Sousek, "İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 4-5, 1974, s. 36, Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c.III, İstanbul 2005, s. 136

²¹ Sousek, "İnebahtı Savaşı", s. 35, Dünder, "Kıbrıs", s. 675, Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", s.287

²² XVI. yüzyıl tarihçilerinden Gelibolulu Mustafa Ali, "*beşerin malum değildir ki dünya turalı ve Hazret-i Nuh Nebi sefineyi icad idüb, deryada merâkib ü nakl ü hakaret ideli ol güne müşibet-i güne ve fetret-i gareibe-i kübrâ vuku bulmuş değildir.*" Faris Çerçi, *Gelibolulu Mustafa Âli ve Kühü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, s.82. Mustafa Ali; bu savaş hakkında Hz Nuh'un gemiyi icad edip, gemielerin deniz üzerinden hareket etmeye başladıkları zamanlardan bu ana gelinceye dek böyle bir olayın meydana gelmediğinden bahsederek, savaşın büyüklüğü hakkında ipuçları sunmaktadır.

²³ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, c. I, s.82-84, Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-Zâde Târîhi* s. 206-208, Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Eşfâri'l-Bihâr*, s.114, Sousek, "İnebahtı Savaşı", s. 36-37, Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", s.288, Dünder, "Kıbrıs",s. 675, İlgürel, "Zirveden Dönüş", s. 647

²⁴ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006, s. 112

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

1574'te Tunus'un Osmanlılar tarafından fethi ile daha da artmıştır.²⁵ İnebahtı hezimetini, 1538'den bu yana süren Osmanlı deniz gücünün üstünlüğünün sarsılmasına yol açmış, XV. yüzyıldan beri Hristiyan Avrupa'da var olan Türklerin yenilmezliği efsanesi yıkılmıştır.

İnebahtı mağlubiyetinin ardından Osmanlı Devleti'nde yeni donanma oluşturulması için yoğun bir çabanın içine girilmiştir. Başta Sokullu Mehmed Paşa olmak üzere Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'nın büyük gayret ve himmetleri sonucu çok kısa bir zamanda birçok tersanede yeni gemiler inşa edilerek yeniden bir donanma oluşturulmuştur. Hatta Hristiyan Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'nin İnebahtı yenilgisinin ardından aynı yıl içinde donanma çıkaramayacağına dair beyanatları²⁶ boşa çıkarılmış ve adeta şaşkına uğratılmıştır.

Donanma İnşası

İnebahtı mağlubiyeti Akdeniz'de birçok ada ve sahillere sahip olan Osmanlı Devleti'nin donanmasına büyük zarar vermiştir. Donanmasının önemli bir kısmını kaybeden Osmanlılar savaşı takip eden kış mevsimini bütün tersanelerinde gemi inşa faaliyetleriyle geçirmiştir. XVI. yüzyılın önde gelen tarihçilerinden Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî isimli eserinde yapılan bu hazırlıklar hakkında bilgi vermektedir. Buna göre; "... donanma gemileri yapdırmak tadarikine başlayup, etrâf u eknâfda kadîmden kadırgalar ve sâ'ir nev' gemiler yapıp-gelen ocaklarda dörder ve beşer başardeler ve kadırgalar ziyade yapıdırılmak için bezl-i mâl ve sarf-ı makdur idüb ve dahi ocak kurdurmak kâbil olan yerlerde ocaklar ihdâs idirilip... dörder ve beşer başardalar yapdırmak için ağaç denizinin her canibinden kerestesi kesilüp indirilmek için reâyâ-yı memlekete çavuşlar ve ulaklar ile müekked ahkâm-ı şerife gidiüp ve memâlik-i mahrûsadan avârız akçası ve kürekçi ihrac olunmakta ihtimamlar olunup, kullar gönderildi"²⁷ şeklindeki kaydı da Osmanlıların donanma hazırlığı faaliyetlerini ortaya koymaktadır. Buna göre

²⁵ Fernand Braudel, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, c.II, İstanbul 1990, s. 300-329, Emecen, "Kuruluşun Küçük Kaynarcaya", s.42, Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s.24-25, Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, s.27, Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", s.288-289

²⁶ "Küffâr-ı hâksâr Türk bu yıl donanma çıkaramaz itikadında iken cümle iki yüz otuz dört kadırga ve sekiz mavna ile dokuz yüz seksen seferinde (1572) Kılıç Ali Paşa deryâyâ çıkup Avarin önünde ahşama kârib Venedik donanması bunları gördükde mütehâyir oldular." Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr*, s.115. Ayrıca bakınız: Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi I*, (haz: Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1992, s.352-353

²⁷ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, c.I, s.85

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

İnebahtı yenilgisi üzerinde detaylı bilgi vermeyen Selânikî Mustafa Efendi donanma hazırlığının Osmanlı tersanelerinin tamamına yayıldığı, her tersanede ortalama beş adet değişik türden geminin inşası ve bunun için gerekli olan kerestenin temin edilmesi hususunda emir verildiğini anlatmaktadır. Ayrıca oluşturulacak olan donanma da hizmet verecek olan kürekçilerin kısa bir zaman için tedarik edilmesi istenmiştir.

Bir başka müellif Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa, bu hazırlıklar hakkında: “*Kapudan-ı cedid Kılıç Ali Paşa'nun ihtimâm-ı mâ-lâ-keâmı ile, bî-işret ü ayş ve dağdağa vü teşviş etraf u eknâfdan kârâste ve sâ'ir-i mühimmât u levâzımı getürdüp, müceddeden, sefâ'in-i zafer-karâ'in binâsına bezl-i gayret idüp ve gıceyi gündüze katup a'dâ-yı dîn ü devlet, muhal add iderler iken evvel bahaâr-ı ferhunde-âsâra değîn, tersanlerde, ikiyüz elli pâre kadırğa binâ itdürüp... deryaya gönderdiler*”²⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere, bütün tersanelerde gece gündüz yoğun bir çalışma ile bahar ayına kadar tamamlanmak üzere donanmanın yeniden inşası hazırlıkları yapılmıştır. Bu hazırlıkların bizzat yeni donanma komutanı Kılıç Ali Paşa'nın emir ve gayretleriyle yürütüldüğü de açıktır.

Osmanlı denizcilik tarihi üzerine eser yazmış olan Kâtib Çelebi, yapılan hazırlıklar hakkında: “...o hinde pâdişâh-ı cem-câh müceddeden gemiler binâ olunmak fermân edüp tersâne kurbünde olan bağçe-i hâssadan bir mikdâr yeri ifrâz ve sekiz kemerlü tersâne ihdâs etdiler. Vezira'zam Mehmed Paşa dahi var kuvveti bâzûya getirüp ol kış içinde yüz elli pâre kadırğa ve sekiz mavuna kurdurdu. Kapudan Paşa her-bâr der idi ki tekne binâsı âsândır, iki yüz pâre gemiye beş altı yüz lenger ve âna göre alat ve yelken ve sâyir levazımını tekmi'l muhâl görünür”... şeklinde verdiği bilgiler dikkat çekicidir. Kapdan Paşa'nın iki yüz geminin için lazım olan teçhizatın temininde güçlük çekileceği yönündeki sözlerine karşılık, Sokullu Mehmed Paşa, “*Lâzım gelürse, her kadırğanın resenlerini ibrişimden ve tente vü yelkenlerini atlas u dîbâdan ideriz*”²⁹ şeklinde kararlılık sözleri, devletin hiçbir masraftan kaçınmadan bu işin üstesinden geleceğini ve buna dair kudretin var olduğunu göstergesidir.

²⁸ Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-Zâde* s.209-210

²⁹ Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-Zâde Târîhi*, s.210. Kâtib Çelebi, vezirizam Sokullu Mehmed Paşa'nın sözlerini şu şekilde kaydetmiştir: “*Bu Devlet-i Aliy-yenin kuvvet ve kudreti ol mertebederdir ki cümle donanma lengerlerini gümüştenden, resenlerini ibrişimden, yelkenlerini atlasdan etmek fermân olursa müyesserdir. Her kağı geminin mühimmâtı yetişemez ise bu minval üzre benden al...*” Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr*, s.115

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

XVI. yüzyıl tarihçilerin Gelibolulu Mustafa Âlî, gerek İnebahtı Savaşı ve gerekse donanma hazırlıkları hakkında bazı bilgiler vermektedir. Öncelikle İnebahtı Savaşının tarihte eşine az rastlanır bir olay olduğunu, bu yenilginin oluşmasında; bazı tedbirlerin yeterince alınmadığı, kürekçilerin yeterli olmamasına karşılık, bu işten anlamayan kişilerin kürekçi olarak görevlendirildikleri ya da zorla alıkonulduklarından dolayı mağlubiyetin alındığını ifade etmiştir. Donanma hazırlıkları hakkında: “*pes altı ayın içinde iki yüz kadirga ve mavna tedârükin gördi. Hâlâ ki ne ekâbir ü mâldârlara gemi yaptırıldı ne teklif olundu. Ve ne Hızâne-i Âmire’de akça killet çekildi. Ve ne bunca tob u tüfeng ve âlât-ı neberd ü ceng ki alınmış idi. Kemâ fi’l evvel bel-etemme ve ekmel hüsn-i tedârikle tekml kılındı.*”³⁰ şeklinde bilgiler vermektedir. Gelibolulu Mustafa Âlî verdiği bu bilgilere göre, altı ay içinde, zenginlerden yardım almadan tamamen devletin imkanları doğrultusunda, paranın ayarına dokunmadan, ekip ruhuyla ve herkesten büyük bir fedakarlık beklenerek, donanmanın yeniden inşası sağlanmıştır.

Osmanlı müelliflerinin verdikleri bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Osmanlı Devleti’nde prestij meselesi olarak kabul edilen yeni donanma inşasına büyük ehemmiyet verilmiş, ve bu hususta adeta bir seferberlik başlatılmıştır. Divân-ı Hümâyûn toplantılarında alınan kararların kaydedildiği mühimme kayıtları da bu hazırlığın ne şekilde gerçekleştiği hakkında benzer bilgiler sunmaktadır.

Başta İstanbul, Gelibolu, İzmit ve Sinop tersaneleri olmak üzere Varna, Silistre, Semendire, Burgaz, İğneada, Vize, Ahyolu, Süzebolu, Midye, Kefken, Bartın, Samsun, Biga, Gemlik, Rodos, Alanya, Antalya ve Sakarya üzerinde gemi inşasına başlanmıştır. Cemâziyelâhir 979’da (Kasım 1571) ellisi Rumeli ve ellisi Anadolu kıyılarında olmak üzere 100 geminin inşası kararlaştırılmıştır. Nihayet İstanbul tersanesinde inşa edilen gemilerle birlikte toplam 134 gemi beş altı ay içinde vücuda getirilmiştir. Aynı zamanda levent reisleri de gemilerini inşa ve tamir etmek sûretiyle gelecek yıl için hazırlanmışlardır. Bütün gemilerin tamamlanmasından sonra tersanede toplanan 250 kadirga ve 300 civarında gönüllü reisin çektirilerinden oluşan Osmanlı donanması, 1 Safer 980’de (13 Haziran 1572) Kılıç Ali Paşa’nın kaptan-ı deryâlığı altında denize açılmıştır.³¹ Yapılan bu hazırlıkların kısa bir zamanda başarıya ulaştığını dönemin tarihçilerinden Selânikî Mustafa Efendi şöyle ifade etmektedir: “...

³⁰ Faris Çerçi, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Kühü’l-Ahbâr’ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, c. II, s.82-83

³¹ Uzunçarşılı, *OsmanlıTarihi*, s. 21-24, Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, 27, aynı yazar, "İnebahtı Deniz Savaşı", s. 288

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

gayret-i dîn-i mübîn babında dakika fevt olunmayup, yüz yigirmi gün diyince nevrûz-ı hümayûna dek deryâ yüzine müceddeden yüz otuz dört pâre kadirga ve başlarda ve mavnalar ki kaluçe kürek çekdürür tamâmen merdân-ı kâr-zâr ile ve âlât-ı harb ü kıtâl mâl-mâl olup, Yeniçeri ve bölük halkı dilaverleri yarar ve güzîde asker ile Donanmayı Hümayûn bu def'a bir vechile haşmet ü vasf u beyânda kâsır u lâl oldılar. El-hamdü li'llîhi ta'âlâ vezîr-i kâm-dâr vasıtasıyla ve hüsn-i re'y ü tedbir ile bir maslahat görüldi ki a'da-i dîn ü millet hayrân kalup..." Buradan da anlaşılacağı donanmanın yeniden inşası için çok yoğun bir hazırlık sürecine girilmiş ve kısa bir zaman da bu iş başarılı bir şekilde sonuçlandırılmıştır. Dört aylık bu süre zarfında dönemin veziriazamı Sokullu Mehmed Paşa'nın destekleri sonucunda hazırlanan donanma halkın beğenisini kazanarak, İnebahtı yenilgisinin izleri silinmek istenmiştir.

Yeni donanma inşa edilmesi için yapılan çalışmalar incelenen defterde çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu hükümler; gemi yapımı ile ilgili hükümleri³², gemilerin techizatı ve harb malzemelerinin temini ile ilgili hükümler³³, gemi inşası için sanatkârlarla ilgili hükümler³⁴, gemi hizmetlileri ile ilgili hükümler³⁵ şeklinde tasnif edilebilir.

Osmanlı Devleti donanmasında kürekli ve yelkenli çeşitli olmak üzere çeşitli özelliklerde gemiler bulunmaktadır.³⁶ İnebahtı muharebesinden sonra inşa edilmesi istenilen gemilerle ilgili olarak gönderilen hükümlerde sadece gemi yapımı değil aynı zamanda gemilerin çok acele bitirilmesinin gerekliliği özellikle dikkat çekmektedir. 28 Şaban 979/15 Ocak 1572 tarihli Sinop kadısına gönderilen hükümde³⁷ Sinop tersanesinde; kadirga³⁸, başlarda³⁹ ve at

³² BOA.MD.10, 310, 313, 315,356, 369, 374, 392, 393, 405, 406, 410, 413, 417, 426, 438, 453, 484,

³³ BOA.MD.10, 305, 322, 323, 324, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 344, 352, 353, 354, 372, 373, 377, 382, 387, 390, 396, 403, 404, 405, 410, 411, 413, 414, 417, 418, 421, 422, 424, 425, 429, 430, 434, 435, 438, 441, 442, 443, 446, 453, 468, 481, 482, 483, 484, 486, 532, 533

³⁴ BOA.MD.10, 339, 348, 362, 410, 425, 429, 471, 472, 485, 532, 554

³⁵ BOA.MD.10, 357, 365, 366, 367, 368, 376, 398

³⁶ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992, s.

³⁷ "on dokuz kadirga ve üç başlarda görülüüb ve sâbıkâ naks olan at gemisi dahi binâya mübâşeret olmağın ve Süleymân Re'is dahi beş kıt'a kadirga binâ idüüb Baфра ve Sinob re'âyâsın istihdâm olunub kürekçileri avf olunmak husûsı bildirmişsin imdi re'âyâ bu def'a hesab olunub himâyet olunmak mümkün değildir inşâ'a'llâhü'l-e'azz bir vakt himâyet oluna buyurdum ki vusûl buldukda gemileri erişdirmek ardınca olub bab-ı ikdâmda dakika fevt eylemeyesin" BOA.MD.10, 310

³⁸ Kadirga: Kuruluş devrinden XVII. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı donanmasındaki harb gemileri içinde en çok kullanılan ve vurucu gücü teşkil eden

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

gemisi⁴⁰ inşası istenilmektedir. Aynı şekilde 7 Şaban 979/25 Aralık 1571 tarihli Vize Beyi'ne gönderilen hükümde⁴¹, beş kıta kadirge ve bir kıta baştardanın tamamlanması ve gemi kerestesinin çok acele bir şekilde gönderilmesi talep edilmektedir. Semendire beyine ve kadısına gönderilen 10 Ramazan 979/26 Ocak 1572 tarihli hükümde şayka⁴² yapılması emredilmektedir.⁴³ 22 Receb 979/ 10 Aralık 1572 tarihli Yeniçeri Ağası'na gönderilen hükümde mavna⁴⁴ yapılması emredilmektedir⁴⁵ Kısa sürede donanma hazırlanması planlandığından dolayı Yeniçeri Ağası'ndan gerekli hassasiyetin gösterilmesi istenmektedir. Kocaili beyine gönderilen 18 Receb 979/6 Aralık 1571 tarihli hükümde kalyata⁴⁶ yapılması emredilmekte ve bazı levend re'îslerinin kendileri tarafından yirmi oturaklı kalyata binâ edilmesine izin verildiği bildirilmiştir.⁴⁷ Muhtelif hükümlerde yine gemi inşa edilmesi hakkında hükümlere yer verilmektedir.⁴⁸

kürekli büyük donanma gemilerdendir. III.Ahmet devrinden itibaren sayıları azaltılmıştır. Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.85-86, aynı yazar, *Osmanlılar ve Deniz*, s.114, Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye*, s.461-463

³⁹ Başlarda: Yirmi altı ile otuz altı oturaklı, kadirgelerin büyük tiplerinden, kürekli büyük donanma gemilerdendir. Büyüklükleri itibarıyla orta, paşa ve hünkâr baştardası şeklinde üçe ayrılır. Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.86-87, aynı yazar, *Osmanlılar ve Deniz*, s.114, Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye*, s. 463-465

⁴⁰ At gemisi: Hayvanların düşmemesi için baş ve kış taraflarında çitallı rampaları olan ve nakliyede kullanılmıştır. Kürekli ince donanma gemilerindendir. Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.87

⁴¹ "Vize kâdisına mübaşeretinle fermân olunan beş kıta kadirge ve bir kıta baştardanın muaccelen itmâmı mühim olmağın ve ihzârı fermân olunan on pare gemi kerestesi dahi muaccelen gönderilmek lâzım olmağın..." BOA.MD.10, 484.

⁴² Şayka: Altı düz ve enli bilhassa Özi, Dinyeper ve Tuna nehirleriyle Karadeniz'de Osmanlılar ve Kazaklar tarafından kullanılmış bir çeşit kürekli ince donanma harb gemisidir. Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.88

⁴³ "Semendire beğine ve kadısına hüküm ki gemiler ve eğer şaykalar itmâmî bâbında kemâl-i ikdâmın vücûda getirüb avk ve te'hîrden hazer idüb..." BOA.MD.10, 356.

⁴⁴ Mavna: XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı donanmasında kullanılmıştır. Baştardanın daha geniş ve yüksek bir harb gemisidir. Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, s.124

⁴⁵ "emr olunan mavnaları tersane-i amiremde yeni Müslüman mimarlığ ile binâ itdürüb inşallah gemiler kemaliyle itmâm erişdikde ri'âyet olunacak tenbih idüb ve ve müstevfî neccâr aşurub tersane-i amiremde ziyâde gemi binâ itdürmekden dakîka fevt itmeyüb---ziyâde mecd ü sa'y olasin." BOA.MD.10, 410.

⁴⁶ Kalyata,: Kalite diye de isimlendirilmektedir. 42-48 zirâ uzunluğunda, 19-24 oturaklı bir gemidir. Bilhassa takib hizmetinde kullanılan kalyatalarda iki yüz yirmi kadar cenkci bulunurdu. Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.84, aynı yazar, *Osmanlılar ve Deniz*, s.126, Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye*, s. 460

⁴⁷ "...ba'zı levend re'îsleri kendüler cânibinden yigirmişer oturak kalyatalar binâ itdürmeğe icâzet talebi ederler deyu bildirmişsin Anatoli ve Rûmili ve Karadeniz yahlarında binâ itmek isteyenlere icâzet virilmişdir buyurdum ki vardukda ana göre mukayyed olub anun gibi Anatoli ve Rûmili ve Karadeniz yahlarında binâ itmek

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Gemi inşası, techizi ve harb malzemelerinin temini ile ilgili hükümler son derece fazladır. Bu durum yeni donanma inşası işinde gayret ve ciddiyetin boyutunu ortaya koymaktadır. Genel olarak donanmada kullanılan malzemeler; kereste, demir, çivi, kurşun, katran, zift, yağ, boya, balmumu, kendir, üstüğü vs. şeklindedir.⁴⁹ Gemilerde harp malzemesi olarak, barut, top, yuvarlak, ok ve yay kullanılmaktaydı.⁵⁰

İncelenen defterde harp malzemelerinin temini hakkında bilgiler yer almaktadır. 2 Ramazân 979/19 Ocak 1572 Topçubaşı'ya gönderilen hükümde, “gıceyi ve gündüze katub dökülmesi fermân olunan topları ma'lum u ittımam erışdırmek bâbında ziyâde ikdam ve hemen ihtimâm üzre olasin”⁵¹ şeklinde, topların acele dökülmesi emredilmiştir. Dönemin Osmanlı tarih yazarlarının da ifade ettikleri üzere⁵², geceyi gündüze katıp donanma inşasının biran önce bitirilmesi bu hükümde olduğu gibi pek çok hükümde yer almaktadır.

Harp malzemesi arasında önemli bir yere sahip olan barutun⁵³ temini ile ilgili olarak, Çirnovi kadısına gönderilen hükümde barut gönderilmesi istenmekte ve bu hususta dikkatli davranılması, barutun ateşten muhafaza edilmesi istenmektedir.⁵⁴ Aynı şekilde Temaşvar beğlerbeği⁵⁵ Semendre sancakbeyi⁵⁶, Yeniçeri Ağası'na⁵⁷ gönderilen hükümlerde de donanma için gerekli olan barutun temin ve tedarik edilmesi hakkındadır.

isteyenlerden kimesneye dahl itdürmezler heman emrim üzre binâ itdürmeğe ra'ıyyet eylesin.” BOA.MD.10, 406.

⁴⁸ BOA.MD.10, 310, 313, 315,356, 369, 374, 392, 393, 405, 406, 410, 413, 417, 426, 438, 453, 484,

⁴⁹ Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.101

⁵⁰ Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.170-178

⁵¹ BOA.MD.10, 354

⁵² “...gıceyi gündüze katup a'dâ-yı dîn ü devlet, muhal add iderler iken evvel bahaâr-ı ferhunde-âsâra değın, tersanlerde, ikiyüz elli pâre kagırğa binâ itdürüp...deryaya gönderdiler.” Hasan Bey-Zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-Zâde Târîhi*, s.209-210

⁵³ Top ve tüfek gibi ateşli silahlarda mermiyi fırlatmak için kullanılan yanıcı ve itici madde. Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.170

⁵⁴ “...sen dahi barut ile Varna kadısına ulaşıdurub baruti ateşden gereği gibi hıfz itdüresin barut ile gelen gemiler ile ve neferât ile baruti yukaru Varna'ya göndermek mümkün ise gönderesin mümkün olmazsa arabalarla Varna kadısına irsâl ve îsâl eylesin ve ne mikdâr barut teslîm itdüğüne temessük alasin...” BOA.MD.10, 328

⁵⁵ BOA.MD.10, 330

⁵⁶ BOA.MD.10, 331

⁵⁷ BOA.MD.10, 409

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

Harp malzemeleri arasında yer alan yuvarlak⁵⁸ temini hakkında da bazı bilgilere rastlanmaktadır. Buna göre, Mora beyine gönderilen hükümde, donanma için gerekli olan yuvarlağın biran önce ulaştırılması ve bu hususta donanma komutanı ile sürekli irtibat halinde olunması kendisinden istenmektedir.⁵⁹ Semendre beyine Lofça kadısına gönderilen hüküm⁶⁰ ise İskenderiye’de inşa edilen şaykalara lazım olan yuvarlakların hazırlanması için Semendre ve Lofça’da bu işten anlayan ustaların gönderilmesi hakkındadır.

Ok ve yay ateşli silahların kullanılmasından evvel önde gelen savaş aletleridir.⁶¹ Bunların temini ve kullanacak kişiler hakkında incelenen defterde bazı bilgiler mevcuttur. Buna göre 4 Ramazan 979/20 Ocak 1572 tarihli Bostan Çavuşu’na gönderilen hükümde donanmanın ilkbaharda denize çıkacağı dolayısıyla Kaz Dağı, Karaburun ve Balcılar’da ok, yay ve tüfenk üretiminden anlayan kişilerin gönderilmesi istenilmiştir.⁶²

Kereste, gemi inşasında ana malzemedir. Mühimmat ihtiyacı bakımından ilk sırada yer almıştır. 387 numaralı hükümde⁶³ reâyâ ve çeşitli kesimlere yüklenen ödevler arasında yer alan kereste temini ve buna karşı bazı kesimlerden duyulan itiraz yer almaktadır. Bazı zümrelerin bu gibi görevlerden muaf olduklarını ileri sürerek, kereste kesim işine katılmaktan kaçındıkları, ancak bundan muaf tutulmayacakları bildirilmektedir.

⁵⁸ Yuvarlak, toplarda atılmak üzere kullanılan mermiler yuvarlak denilmekte, demir ya da mermerden oluyordu. Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.177

⁵⁹ “buyurdum ki vusûl buldukda aslâ te’hîr eylemeyiüb taleb olunan eğer yuvarlakdır eğer fitil otidir ve eğer gayridir gönderilen çapa göre yuvarlakların ve sâyir levâzımı tedârük idüib dahi kapudân dâme ikbâlühû ile müşâvere idüib dahi sâyir lâzım olan kereste ol cânibe gemi ile göndermelü oldukda sen yuvarlakları ve sâyir sana müte’allık olan taleb olunan levâzımı bile irsâl eylesesin” BOA.MD.10, 318.

⁶⁰ “Semendre ve Lofça kazâlarında yuvarlak yonar müsellemler köyleri olub İskenderiye’de dökülmek emr olunan şaykalara yuvarlak lâzım olmağın müstevfî ustad gönderilmek buyrulub...” BOA.MD.10, 532

⁶¹ Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.178

⁶² “Hak Ta’âla’nın ulu inâyetine tevekkül olunub evvel bahar-ı huçeste-âsârda inşâ’llâhu te’âla gazâ ve cihâd için deryâ azim Donanma-i Hümâyün’um göndermek tazmimi sâbit olmuşdur asker İslam’a envâ’-ı teveccühât cemül ile nusret ileyha müyesser olmuş evvela öyle olsa Kaz Dağı’nda ve Karaburun’da ve Balcılar’da harbe kâdir ve ok ve yay ve tüfenk isti’maletde mahir yarar yiğitler olmağın gemiler cenkileri için mezbûrlardan yarar yiğitler tedârük ve irsâl olunmasın emr idüib...” BOA.MD.10, 311.

⁶³ “Vize’de binâ olunan gemiler mühimmi için taht-ı kazânızda ağaç ve kereste kesdürüb ihzâr eyleyiüb gemiler binâ olunduğı mahalle irsâl eylemek emrim olmuş idi ol emr-i şerîfim alimâkân mukarrer olub re’âyâ nun ba’zı yöriük ve doğancı olmağla te’allül eyledikleri i’lâm olunmağın...” BOA.MD.10, 387.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Gemi inşasında kullanılan demir, büyük ölçüde Bulgaristan'daki demir sanâiyinin merkezi sayılabilecek olan Samakov'dan temin edilmekteydi. 26 Cemaziyelahir 979/15 Kasım 1571 tarihli hükümde⁶⁴ bu durum açıkça görülmektedir. Buna göre çeşitli demir aletin işlenmesi için emir gönderilmiş, hazırlanan malzemenin nakliyatı için yapılması gerekenler bildirilmiştir.

21 Receb 979/9 Aralık 1571 tarihli hüküm⁶⁵ zift⁶⁶ ve üstübi⁶⁷ temini hakkındadır. Buna göre Sinop tersanesinde inşa edilen gemilere zift ve üstübi lazım olduğundan Kastomonu beyine gerekli talimat verilmiştir. Aynı tarihli başka bir hükümde ise Sinop kadısına zift ve üstübi temini ve gemi inşası ile ilgili diğer konularda kendisine bilgi verilmiş olması⁶⁸ yapılan hazırlıkların belirli bir düzen içerisinde yürütüldüğüne göstermektedir.

Kendir⁶⁹ temini Tersâne-i Âmir'e için çok önemli işlerin başında gelmektedir. Bu konuda çeşitli hükümler yer almaktadır. 18 Receb 979/6 Aralık 1571 tarihli hüküm⁷⁰ kendir temininde ihmalleri olan Aydın ve çevresindeki yerlerin bu iş ile görevlendirilen görevlilerin cezalandırılacakları ve donanmanın ihtiyacı karşılansınadan hiç kimseye kendir verilmemesi özellikle vurgulanmaktadır. Bu ve benzeri kayıtlarda yer aldığı üzere, yapılması emredilen işlerde şayet bir ihmal, gecikme ya da daha başka olumsuz durumlara sebebiyet verenlerin kötü bir akibete maruz kalacakları kendilerine hatırlatılmakta bu durum görevlilerin işlerini daha dikkatli

⁶⁴ “demür hizmetinde olan Koyun çavuşa hüküm ki Südde-i Sa'âdet'üme mektûb gönderüb Tersâne-i Âmir'e mühimatiçün fermân olunan iki yüz kantar broşnak demüri ve üç yüz kıta bilekü demüri ve üç yüz kıta lenger ve ba'zı kaynak demürleri işledükden sonra beş yüz kıta lenger ve yüz kadırgaya kifâyet ider birkaç nevî ekseri işlettirilmek için filori irsâl olunub işlediği gönderilse deyu emr olunub lâkin arabacılar ihtiyar ile yola koşub birbirine ulaştırulmak için kâdılara hükm-i şerîfe lazımdır...” BOA.MD.10, 435.

⁶⁵ “Sinob'da binâ olunan gemilere üstübi ve zift lâzım olduğun bildirmeğin buyurdum ki: vardukda te'hîr ü terâhî imeyüb akçe ile mümkün olduğu kadar zift ve üstübi tedarik eyleyüb bir mikdârın anda olan gemiler için alıkoyub maadasın muaccelen Sinob'a gönderesin...” BOA.MD.10, 404.

⁶⁶ Zift: Koyu siyah renkte, yapışkan olan ve kalafattan sonra tahtayı rutubete karşı korumak için kullanılan bir maddedir. Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.130

⁶⁷ Üstübi: Kete, kenevir veya bozuk halat parçalarından elde edilerek , ziftlenecek veya boyanacak tahtaların, kayak ve gemi teknelerinin aralıklarının su geçirmemesi için doldurularak kullanılırdı. Bostan, *Bahriye Teşkilatı* s.146

⁶⁸ BOA.MD.10, 405

⁶⁹ Kendir: Kenevir sapından çıkarılan lif demek olan kendir, gemilerin gerek inşası gerekse donatılmasında kullanılacak halat ve bezlerin hammaddesi olması bakımından önemlidir. Kendir bilhassa Karadeniz bölgesindeki istihsal yerlerinden, Ege ve Trakya bölgelerinden sağlanıyordu. Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.130

⁷⁰ BOA.MD.10, 414

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

ve zamanında yapmalarına dair önemli bir uyarı niteliği taşımaktadır. Kısa bir süre içinde yeniden donanma inşası için bu gibi uyarılar bu işle görevlendirilmiş kimselerin görevlerini istenilen şekilde yerine getirmelerini sağlaması bakımından önemlidir.

Yağ (revgân), mürettebatın yemeklerinden başka, gemilerin yağlanması ve aydınlatılması içinde olmak üzere pek çok farklı iş için kullanılmaktaydı. Gemilerde; zeytin, bezir, don ve nefit yağlarıydı. İncelediğimiz defterde don yağı temini ile ilgili hükümler yer almaktadır. Don yağına (revgan-ı pîh), bazı yerlerde iç yağı denilmektedir. Hayvanların iç organlarındaki yağların eritilip dondurulmasıyla elde edilirdi. Mum ve sabun yapımında kullanıldığı gibi, esas olarak gemilerin yağlanmasında kullanılıyordu.⁷¹ 5 Şaban 979/23 Aralık 1571 tarihli hükümde beş yüz kantar yağın Varna kadısına ulaştırılması, Çırnovi kadısına emredilmektedir.⁷²

Çivi temini hakkında Gelibolu emînine yazılan 17 Receb 979/5 Aralık 1571 tarihli hükümde inşa edilecek gemilerin çivi ihtiyacına binaen kendisinden çivi (mismar) talep edilmektedir.⁷³ Kuyun çavuşa yazılan hüküm ise gemiler için kestirip gönderdiği çivilerin başları yuvarlak olmadığından ihtimam gösterip istenilen tarzda kestirmesi ve Ahyolu tarafında yapılacak gemilere lazım olan çivilerin kalanını acele göndermesi bildirilmekte şayet bu konuda gerekli hassasiyeti göstermezse en ağır şekilde cezalandırılacağı kendisine bildirilmiştir.⁷⁴

Gemi mürettebat ve hizmetlilerin yiyeceklerinin temini ile ilgili olarak farklı bölgelere gönderilmiş hükümlere de rastlanmaktadır. Gemilerde vazifeli gemici ve kürekçilere devletin verdiği yiyecekler, esas olarak peksimedden ibaretti ve gemilerde ayrıca su bulunuyordu.⁷⁵ 373 numaralı Tokat kadısına gönderilen hüküm peksimed tedariki ile ilgilidir. Buna göre donanma personelinin ihtiyacı olan peksimedın padişaha ait haslardan karşılanması bildirilmektedir.⁷⁶

⁷¹ Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.132

⁷² “beş yüz kantar don yağın mu’accel Varna kâdisına irsâl ve îsâl ve müşariün ileyh voyvodadan kendir dahi gelmek üzredir vâsıl oldukda anı dahi Varna kâdisına irsâl ve îsâl idüb ne mikdârına kabz idüb ve girü teslim itdügün temessükleri alub Dergâh-ı Mu’allâma gönderesin.” BOA.MD.10, 481.

⁷³ BOA.MD.10, 453

⁷⁴ BOA.MD.10, 482

⁷⁵ Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.244, aynı yazar, *Osmanlılar ve Deniz*, s.99

⁷⁶ “...deryâya çıkmak emrim olan donanma-i hümayünüm mühimmi için peksimed tedarik lâzım ve mühim olmağın taht-ı kazânuzda olan haslarım terekesinden peksimed tedarik için...” BOA.MD.10, 373.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Gemi inşâsı için sanatkâr temini vs. hakkında hükümlerde yer almaktadır. Neccâr, kalafatçı, burguci vs gemi yapar ustaların temin edilmesi büyük önem arz etmektedir. Zaman zaman bu konuda sıkıntı yaşandığı görülmektedir. 17 Receb 979/5 Aralık 1571 tarihli Yeniçeri Ağa'sına yazılan hükümde, Kemer'de inşa edilen gemiler için lazım olan neccar ve kalafatçıların Biga beyine teslim edilmesi istenilmektedir. Bu hususta Midilli, Sakız, İvrindi ve Berama kadılarının da sorumlu oldukları ayrıca kaydedilmiştir.⁷⁷

Gemi hizmetlileri ile ilgili hükümlerde önemli yer tutmaktadır. Gemilerin hareket ettirilmesi ile görevli olan mürettebatı gemi hizmetlileri olarak adlandırmak mümkündür. Gemilerin kürekle hareket ettiği dönemlerde bu grubu esas itibariyle kürekçi ve alatçılar teşkil etmekteydi. Yelkenli döneme geçinceye kadar, Osmanlı donanmasını oluşturan gemilerin kürekle hareket ettiği düşünülecek olursa, sefer senelerinde veya kıyıların muhafazası maksadıyla denize çıkıldığından çok fazla sayıda kürekçiye ihtiyaç duyulmaktadır. 1574 Halku'l-vâd seferinde 48000 kürekçi toplanmıştır. Osmanlı Devleti'nde genel olarak kürekçi temini farklı yollardan yapılmıştır. Reâyâdan avarızları mukabilinde, esnaftan alınan kürekçiler, kendi isteğiyle kürekçi olanlar, mîrî esirlerden temîn, satın alınan esirler, kürek cezasına çarptırılan mücrîmler şeklindedir.⁷⁸ İncelenen defterde bu temîn yollarından bir kısmına örnek oluşturacak hükümler yer almaktadır.

Kürekçi ihracı için çeşitli yerlerin kadılarına hükümler yazılmış, hükümlerin bir kısmında kürekçilerin nevruzdan önce gönderilmesi özellikle vurgulanmıştır. Kürekçilerin temini, İstanbul'a getirilmesi kadıların sorumluluğu altındaydı. Bu yüzden kürekçileri vaktinde getirmeyen kadıların çok ağır cezalandırılacağı hükümlerde bildirilmektedir. 9 Ramazan 979/25 Ocak 1572 tarihli hükümde Belgrad ve civarındaki yerlerin kadılarından talep edilen kürekçilerin nevruzdan önce İstanbul'a gönderilmesi hususuna yer verilmiştir.⁷⁹ Aynı iş için Karaman⁸⁰, Varna⁸¹ ve Ahyoli⁸² kadılarına gönderilen

⁷⁷ "...Kemer'de binâ olunacak kadırgaların kerestesi ihzârına ta'yîn olunan on iki kadılık kifâyet itmeyüb İvrindi ve Bergama kâdîları dahil olunmak lazımdır ve neccâra ziyâde muzâyaka vardır Molova ve Midüllü ve Sakız kadılarından neccâr ve kalafatçı getürmek lazımdır... zıkr olunan kazalardan neccâr ve kalafatçuları ihrâc itdürüb mu'accelen Biga beğine teslim itdüresin..." BOA.MD.10, 426.

⁷⁸ Bostan, *Bahriye Teşkilatı*, s.187

⁷⁹ "Belgrad'a varınca kürekci salınan yerlerin kâdîlarına ve kürekci mübâşirlerine hüküm ki ol câniblerin kürekçileri nevrûz-ı mübâreke değin emr olunan kulların erişdirilmek emrim olmışdı..." BOA.MD.10, 357.

⁸⁰ BOA.MD.10, 367

⁸¹ BOA.MD.10, 500

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

hükümde bu yerlerden temin edilen kürekçilerin nevruzdan evvel İstanbul'a gönderilmesi önem arz ettiğinden bu hususta gerekli ihtimamın gösterilmesi emredilmektedir.

Kürek cezası; çeşitli suçlara mahkûm olmuş mücrimlerin gemilerde kürek çekerek cezalarını ifa etmeleridir.⁸³ Bu konuda pek çok hükme yer verilmiştir. 5 Şaban 979/23 Aralık 1571 tarihli hükümde Karasu Yenicesi kadısından küreğe konulacak kimselerin İstanbul'a gönderilmesi istenmekte, kendi halinde olanlara ilişilmemesi yer almaktadır.⁸⁴ Bu durum XVI. yüzyılda donanmanın ihtiyaç duyduğu kürekçilerin temini hususunda önem arz etmektedir. Çeşitli suçlardan hüküm giymiş olanlar hem cezalarını çekmişler hem de devletin ihtiyaç duyduğu alanda önemli bir fonksiyon üstlenmişlerdir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde II. Selim döneminde meydana gelen olaylar içerisinde çok önemli bir yer tutan ve hatta daha önemlisi Akdeniz'de büyük donanmaların karşılaştığı son deniz savaşı görünümündeki İnebahtı Deniz Savaşı, Osmanlı donanmasının ağır kayıplar vermesine neden olmuştur. Ancak XVI. yüzyılda başat bir güç konumundaki devlet için donanmanın yeniden inşası önem arz etmektedir. Bu sebeple İnebahtı Deniz Savaşı sonrasında yeni bir donanma inşası için yoğun bir mesai harcanmış ve kısa bir süre içerisinde bu konuda büyük bir başarı elde edilerek, mağlubiyetin etkileri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Donanma hazırlıkları; farklı özelliklerde gemi yapımı, gemilerin teçhizatı, savaş malzemeleri ve daha da önemlisi donanma personelinin temini hususlarında büyük bir gayret ve planlama ile tamamlanmıştır. Yapılan hazırlıkların ardından Osmanlı donanması 1 Safer 980 /13 Haziran 1572'de Kılıç Ali Paşa'nın emri altında denize açılmış ve

⁸² BOA.MD.10, 500

⁸³ Mehmet İpşirli, "Kürek Cezası", "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 12, 1982, s.206

⁸⁴ "...meclis-i şer'a gelmeyüb inâd ve muhâlefet üzere olanları nâhiye subaşı ile söyleşüb her ne vechile mümkünse hemen tedbir ile ele getirüb cürm ü cinayetlerinin sûret-i sicilleriyle Dergâh-ı Mu'allâ'ya kayd ü bendle gönderesin ki küreğe koşub sâyirlere mucib ibret ola ammâ hak üzere olub kendü halinde ve şer'-ı şerîfe itâ'at u inkiyadında olanlara dahl ve taarruz eylemeyesin hakkı sarıhce tâbi' olasn..." BOA.MD.10, 477.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

KAYNAKÇA**Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

Mühimme Defterleri (MD), 10 Numaralı Mühimme Defteri

3 Numaralı Mühimme Defteri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Ankara 1993

SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDÎ, *Tarih-i Selânikî*, c.I, (haz: Mehmet İpşirli), Ankara 1999

HASAN BEY-ZÂDE AHMED PAŞA, *Hasan Bey-Zâde Târîhi-Metin 926-1003/1520-1595*, c.II, Ankara 2004

KÂTİB ÇELEBÎ, *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)*, (hazarlayan: İdris Bostan), Ankara 2008

FARİS ÇERÇİ, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Kühnü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, c. II, Kayseri 2000

PEÇEVİ İBRAHİM EFENDÎ, *Peçevi Tarihi I*, (haz: Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1992

ARSLAN, Hüseyin, *16.yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün*, İstanbul 2001

BARKAN, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c.XI, s.549-561

BAYSUN, M.Cavit, "Lepanto", *İA*, c.VII, s.32-45

BOSTAN, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992

_____, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006

_____, İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz-Deniz Politikaları Teşkilat Gemiler*, İstanbul 2007

_____, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, c.XXII, s.287-289

BRAUDEL, Fernand, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, c.II, İstanbul 1990

ÇAKIR, İbrahim Etem, *10 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (s. 179-356)*,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

- (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006
- DAĞLI Yücel-ÜÇER Cumhure, *Tarih Çevirme Klavuzu*, c.IV, Ankara 1997
- DARKOT, Besim, "Kıbrıs", *İA*, c. VI, s. 672–676
- DAVID, Geza, "The Mühimme Defteri as a Source for Ottoman-Habsburg Rivalry in Sixteenth Century", *Archivum Ottomanicum*, sayı 20, 2002, s.167–209
- DÜNDAR, Recep, "Kıbrıs'ın Fethi", *Türkler*, c. IX, s. 667–678
- EFDAL, Ali, "Doğu Akdeniz'in Anahtarı Kıbrıs Adası", *Doğu Batı*, sayı 34,s.89-113
- EMECEN, Feridun, "Kuruluştan Küçük Kaynarca", *Osmanlı Devleti Tarihi*, c.1, (Editör Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1994
- _____, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mirî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.3,sayı 5,İstanbul 2005, s.107–139
- FAROQHÎ, Suraiya, "Mühimme Defterleri", *The Encyclopaedia of İslam, New Edition*, 1993, c.VII, s.470–472
- İLGÜREL, Mücteba, "Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e", *Türkler*, c.XI, s.643–666
- İPŞİRLİ, Mehmet, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 12, İstanbul 1982, 202-248
- JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c.III, İstanbul 2005
- KIEL, Machiel, "İnebahtı", *DİA*, c.XXII, s.285–287
- SERTOĞLU, Mithat, *Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi*, Ankara 1955
- SOUSEK, S., "İnebahtı Savaşı(1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 4-5, 1974, s. 35-48
- ŞAHİN, İlhan, EMECEN,Feridun, *II.Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, İstanbul 1994
- TEMELKURAN, Tefik, "Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 6, İstanbul 1975, s. 129–169

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

TURAN, Şerafettin, "Selim II. Sarı Selim (1566–1574)", *İA*, c.X, s. 434–441

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988

_____, *Osmanlı Tarihi*, c.III 1.Kısım, Ankara 2003

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009